

Elma Korić

PRILOG PITANJU OSNIVANJA SAMOSTALNOG BANJALUČKOG KADILUKA U 16. STOLJEĆU

Sažetak

Rad predstavlja pokušaj utvrđivanja vremena nastanka samostalnog Banjalučkog kadiluka u 16. stoljeću. Iako je u historiografiji spominjano ovo pitanje, nije se došlo do adekvatnog odgovora. U radu su predočeni argumenti koji govore u prilog tome da je od druge polovine 16. stoljeća, na teritoriji koja je do tada pripadala Kobaškom kadiluku, bio povećan broj muslimanskog stanovništva. Stoga je na navedenom području bilo potrebno osnovati još jedan kadiluk, što je i učinjeno. Potvrda za istovremeno postojanje dva kadiluka na ovom području nalazi se u osmanskim izvorima od druge polovine 16. stoljeća u kojima se pored kobaškog u isto vrijeme pojavljuje i banjalučki kadija.

Ključne riječi: Banja Luka, kadiluk, 16. stoljeće, Ferhad-paša Sokolović.

Neposredno nakon osmanskog osvajanja Bosanskog kraljevstva i osnivanja Bosanskog sandžaka 1463. godine, upravna podjela teritorije novoosnovanog Bosanskog sandžaka, vršila se po vilajetima: Jeleč, Sarajevo, Kraljeva zemlja, Zemlja Pavlovića, Zemlja Kovačevića i Hercegovina. Na osnovu podataka u katastarskim popisnim defterima na početku 16. stoljeća vidimo, da se uvodi podjela na kadiluke. Prema defteru iz 1516. godine, početkom 16. stoljeća u Bosanskom sandžaku bilo je šest kadiluka: Novi Pazar, Saraj, Brod, Neretva, Višegrad, Brvenik.¹ Kadiluci su bili područja na koja se protezala teritorijalna nadležnost jednog kadije i predstavljali su jedinicu sudskog okruga, a istovremeno i redovnu upravnu jedinicu u svim oblastima u kojima je je bilo muslimana. Svaki kadiluk obuhvatao je veći ili manji broj nahija.² Nahije su predstavljale najniže teritorijalno upravne jedinice, premda u ovom periodu nisu imale stalnog zasebnog upravnika nego je u njima vršena uprava

1 Hatice Oruč, *Društveno-ekonomske prilike u Bosanskom sandžaku od 1463. godine do početka 17. stoljeća*. (neobjavljena) doktorska disertacija. Sarajevo, 2003. (dalje: H. Oruč, *Društveno-ekonomske prilike u Bosanskom sandžaku*).

2 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela*. Svjetlost, Sarajevo, 1982., str.111. (dalje: H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*).

u sklopu timarskog sistema preko ličnih organa pokrajinskih namjesnika koji su se zvali nahijske vojvode.³

Za razliku od vojno-upravnih jedinica, kao što su sandžak, nahija i sl., kadiluk je bio sudsko-upravna oblast koja se više oslanjala na geografske i demografske faktore a ponekad i na historijske okolnosti. Njegove granice nekada su se mogle podudarati sa granicama čitavog sandžaka, ali i samo jedne nahije. Za uspostavu kadiluka presudno je bilo postojanje znatnijeg gradskog naselja i muslimanske zajednice kako bi kadija uređovao prije svega u pitanjima šerijatskog prava. Kadiluci su približno rangirani prema važnosti grada u kojem se nalazilo sjedište određene oblasti. Kadiluci su nerijetko osnivani, ukidani spajani i dijeljeni prema potrebama kadrovske politike. Kadijom (ar. *qâdi*, tur. *kadi*) se u Osmanskom carstvu naziva sudac šerijatskog suda, notar koji uvodi u sudske knjige (*sidžile*) sve predmete koji stižu na sud, nadzornik poslovanja zaklada (*vakufa*) kao i izvora državnih prihoda (*mukata*), onaj koji bdije nad provođenjem sultanskih naredbi, prikupljanjem poreza, poslovanjem na trgu, javnim redom i moralom.⁴

Djelokrug jednog kadije bio je u principu veoma širok tako da on nije bio samo pravno lice zaduženo za tumačenje šerijatskog prava, već je istovremeno djelovao i u upravi, nadzirući rad službenika centralne i lokalne administracije. Kao pravosudno lice, kadija je bio zadužen i za kontrolu rada esnafskih organizacija, kontrolu vakufskih prihoda i rashoda, kao i za tržišnu inspekciju. U manjim mjestima, prema potrebi, uređovali su kadijini zastupnici, *naibi*.⁵

Sandžakbezi Bosanskog sandžaka, još od ljeta 1554. godine, najčešće su boravili u Banjoj Luci. Najvjerojatnije je te godine bosanski sandžakbeg Sufi Mehmed-paša prenio središte sandžaka iz Sarajeva u Banju Luku. Međutim, kao prvi jasan dokaz da je Banja Luka zvanična razidencija bosanskih sandžakbegova, u literaturi se uzima pismo sandžakbega Kara Osman Šah-bega Skenderpašića⁶ caru Maksimilijanu u rezidenciji (*makam*) Banja Luka od 3. juna 1563. godine. U Banjoj Luci su stolovali bosanski sandžakbezi sve do osnivanja Bosanskog ejaleta 1580. godine, od kada tu stoluje beglerbeg.⁷

3 Ahmed S. Aličić, *Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine*, OIS, Posebna izdanja XI, Sarajevo, 1983, str.127.

4 Nenad Moačanin, *Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva do 1791.*, Zagreb, 1999., str. 46. (dalje: N. Moačanin, *Turska Hrvatska*).

5 Hatidža Čar-Drnda, *Sidžil Tešanskog kadiluka (1740-1751)*, Sarajevo, 2005., Uvod, str. vii.

6 Osman Šah-beg Skenderpašić, sin Mustajbega, bio je bosanski sandžakbeg barem od 2. aprila 1562. godine do 7. juna 1563. godine. Umro je u Tirhali (Tesalija) 975.h.g.(1567/8) gdje je i sahranjen u posebnoj turbetu koje je izgradio Mimar Sinan.

7 H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str.72.

Osnovni razlog zbog kojeg je Bosanski sandžakbeg, Sufi Mehmed-paša, za novo sjedište sandžaka izabrao Banju Luku, bio je prvenstveno zbog geostrateškog položaja grada. Mada dosada nemamo mnogo arheoloških nalaza iz ovih mjesta, ipak i ono što znamo potvrđuje da su Banja Luka i Gornji Šeher bili naseljeni i u antičko doba i da su ležali na važnoj rimskoj cesti.⁸ Veliki broj lokaliteta uz Savu na Lijeve polju i u blizini Banje Luke govore da je ovaj kraj bio nastanjen još u predrimsko doba.⁹ Također, u prvoj polovini 16. stoljeća, granice Bosanskog sandžaka bile su znatno pomjerene prema sjeveru i sjevero-zapadu, tako da je uloga Bosanskog sandžaka u ofanzivnim akcijama prema susjednim habsburškim i mletačkim teritorijama postala veoma naglašena. Sandžakbezi Bosanskog sandžaka bili su *primus inter pares* među ostalim susjednim sandžacima jer su kao sandžakbezi matičnog dijela kasnijeg Bosanskog ejaleta imali rukovodeću ulogu u svim osmanlijskim osvajačkim akcijama prema susjednim habsburškim i mletačkim teritorijama u ostacima Hrvatske, Slavoniji i Dalmaciji.¹⁰ U skladu sa osvajačkim planovima Osmanlija, posebno nakon osvajanja izvršenih u Slavoniji, dotadašnji glavni grad sandžaka, Sarajevo, postao je i suviše udaljen od sjevernih i sjeverozapadnih granica ove pokrajine. Osvajanjem Klisa 1537. godine i osnivanjem Kliškog sandžaka, te formiranjem Budinskog ejaleta 1541. godine, Bosanski sandžak prestaje biti uznemiravano granično područje, čime se stječu povoljniji uvjeti za sve brži razvoj ovih prostora. Samim tim, razvojem gradskih naselja u ovom dijelu sandžaka, povećan je i priliv stanovništva u njih.

U Osmanskoj državi, gradovi su svoju privrednu funkciju kombinirali s drugim svojim funkcijama kao što su politička, vojna, administrativna, vjerska. Osmanski vladari su favorizirali gradsku privredu tako što su u glavne centre premještali stanovništvo koje se bavilo određenim zanimanjima, kao i time što su opremali gradove neophodnom infrastrukturom, putem sistema vjerskih zadužbina, u čemu su ih imitirali namjesnici i drugi velikodostojnici.¹¹ S obzirom na mnoštvo raznovrsnih podataka koji svjedoče o razvoju Banje Luke u ovom periodu, vidimo da je Sufi Mehmed-paša jedan je od prvih

8 Esad Pašalić, "Rimska cesta od Podorašničkog polja do Banjaluke", *Naše starine* III, Sarajevo, 1956., str. 243.

9 Gordana Sedić, "Banjaluka i okolica na nekim kartama od XVI do XVIII vijeka". *Istorijski zbornik* 3, Banjaluka, 1982., str. 170; Z. i L. Žeravica, "Arheološka nalazišta u okolini Bosanske Gradiške", *Zbornik krajiških muzeja*, br.6, Banja Luka, 1975.; Karl Patsch, "Epigrafski nahodaji iz god.1895", *GZM*, VII, Sarajevo, 1895, str. 574-577.

10 Hazim Šabanović, „Vojno uređenje Bosne od 1463. god. do kraja XVI stoljeća“, *GDI BiH* XI/1960, Sarajevo, 1961., 173-224., str. 189. (dalje: H. Šabanović, *Vojno uređenje Bosne*).

11 Žil Vejnstejn, "Carstvo na vrhuncu moći" , u: *Istorija Osmanskog carstva*, priredio: Rober Mantran, Clio, Beograd, 2002., str. 259.

osmanskih zvaničnika koji je, izgradnjom niza građevinskih objekata, počeo s intenzivnim graditeljskim aktivnostima u Banjoj Luci.¹² Na osnovu intenziteta razvoja Banje Luke i nakon ovog perioda, sigurno je da su i ostali bosanski sandžakbezi, koji su ovdje stolovali nakon Sufi Mehmed-paše, ulagali značajna sredstva u razvoj ove kasabe. Međutim, Banja Luka je izrazit procvat doživjela tek u vrijeme Bosanskog beglerbega Ferhad-paše Sokolovića, o čemu svjedoče i podaci u Ferhad-pašinoj vakufnami iz 1587.godine.¹³

Kako je u većim gradovima bila smještena i centralna administracija, i ovaj, administrativni momenat, pozitivno je djelovao na urbani, privredni i kulturni razvitak onih gradova koji su postali sjedišta sandžakbegova i beglerbegova.¹⁴ Pripadnici vlasti u pokrajinama dijelile su se na dvije grupe, na predstavnike izvršne vlasti i predstavnike pravosuđa. Pripadnici prve grupe u jednom sandžaku bili su, sandžakbeg, subaša, čehaja, vojvoda, dizdar itd. Među najvažnije dužnosti sandžakbega spadalo je i održavanje ravnoteže i skladnog rada svih predstavnika izvršne vlasti u sandžaku, subaše, alajbega, dizdara, spahija.¹⁵ Osim navedenih službenika izvršne vlasti, u Banjoj Luci u navedenom periodu djelovali su i predstavnici pravosuđa, odnosno kadija i ostali službenici. Svaki kadiluk obuhvatao veći ili manji broj nahija, s obzirom na to da li je brojana snaga muslimanskog stanovništva u izvjesnom području bila veća ili manja. S porastom broja muslimana u jednoj oblasti uporedo je rastao i broj kadiluka.¹⁶

Nakon osmanske pobjede na Mohačkom polju 1526. godine, Osmanlije su nastavili sa osvajanjem područja koja su ostala pod ugarskom kontrolom. Na osnovu jednog osmanskog popisa koji je završen nakon ovih osvajačkih pohoda, vidi se da su novoosvojeni predjeli priključeni Bosanskom sandžaku. U Bosanskom sandžaku u ovom periodu nalaze se sljedeći kadiluci: Novi Pazar, Sarajevo, Brod, Neretva, Višegrad, Brvenik, Skradin-vilajet Hrvat.¹⁷ Teritoriju bivše ugarske Jajačke banovine i ostale osvojene predjele u dolini

12 vidi: „Vakufnama Sofi Mehmed-paše iz 1555. godine“, prevela Bisera Nurudinović, u: *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Monumenta turcica, IV,1, Orijentalni institut, Sarajevo, 1985., 95-110. (dalje: *Vakufnama Sofi Mehmed-paše*).

13 vidi: „Vakufnama Ferhad-paše Sokolovića“, prevela Fazileta Cviko, u: *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Monumenta turcica, IV,1, Orijentalni institut, Sarajevo, 1985., 217-232.

14 Adem Handžić, "O značaju putova za razvitak gradskih naselja u Bosni U XVI i XVII stoljeću", *Studije o Bosni: historijski prilozi iz osmansko-turskog perioda*, Istanbul, 1994., str. 208.

15 Mehmet Ipsirli, "Osmansko državno uređenje" u: *Historija Osmanske države i civilizacije*, IRCICA, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2004., str. 270 i 283.

16 H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str. 111.

17 H. Oruç, *Društveno-ekonomske prilike u Bosanskom sandžaku*, str. 48 i 49.

Bosne i Save Osmanlije su u početku pripajali Brodskom kadiluku. Do osnivanja Kobaškog kadiluka, Brodski kadiluk je, pored nahija koje su osnovane prije 1516. godine, obuhvatao i nahije: Vrbanja, Kotor, Vrhovine, Zmijanje, Vinčac, Jajce, Trebovo, Banja Luka, Vrbaški, Dobor, Livač i Kobaš.¹⁸ U osmanskome popisu tvrđavskih posada iz 1530. godine, među tvrđavama koje se nalaze u kadiluku Brod navodi se i tvrđava Banja Luka.¹⁹ Na osnovu popisa Bosanskog sandžaka iz 1540. godine, vidimo da je varoš tvrđave Banja Luka administrativno pripadala nahiji Vrhovine u kadiluku Brod.²⁰

Svaki sandžak bio je podijeljen na sudske teritorijalne jedinice (kadiluke) i upravne jedinice (nahije). Na našim prostorima ove upravne jedinice nastajale su uglavnom pretvaranjem srednjovjekovnih župa u nahije.²¹ Na osnovu podataka u defterima iz 1540. godine vidimo da je banjalučki kraj neposredno nakon osvajanja bio priključen nahiji Vrhovine u kadiluku Brod.²² Nakon što je oko 1535. godine pod vlast Osmanlija dospio kastel Kobaš²³, za novoosvojene predjele osnovan je poseban kadiluk u Kobašu, kome su priključeni svi krajevi u Bosni koji su bili osvojeni od 1527. do 1535. godine, osim Dobra, pa je utoliko bila smanjena dotadašnja teritorija Brodskog kadiluka. Kobaškom kadiluku pripojeni su kasnije i oni predjeli Slavonije koji su ulazili u sastav Bosanskog sandžaka sve dok za te predjele nije osnovan poseban kadiluk Novosel. Kobaški kadiluk širio se i na suprotnoj obali Save. Naime, one predjele Slavonije, od kojih je 1557. godine obrazovan sandžak Začasna ili Pakrac, Osmanlije su pretvarali u nahije koje su u početku pripajane Bosanskom sandžaku i Kobaškom kadiluku.²⁴

Najraniji spomen kadiluka Kobaš u osmanskim izvorima je u popisu iz 1540. godine kada on obuhvata nahije: Kobaš, Lefče, Podvršje i Zmijanje. U osmanskome popisu 1550. godine, vidimo da se nahija Banja Luka već tada navodi uz ostale nahije u Kobaškom kadiluku.²⁵ Dakle, između 1540. i 1550. godine, bila je osnovana nova nahija na ovom prostoru, Banja Luka, koja je bila uključena u Kobaški kadiluk. Prvi defter koji u potpunosti daje opis

18 H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str. 150.

19 Istanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (dalje: BOA), *Maliyeden Müdevver Vesikalari*, (dalje: MMV), no. 540, fo.109.

20 Istanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defterleri*, (dalje: TD), no. 211, fo. 313; BOA TD 201, fo.20 .

21 H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str.110.

22 BOA TD 211, fo. 313, BOA TD 201, fo.20.

23 Mali kastel Kobaš na desnoj obali Save pod planinom Motajicom bio je u vlasti Berislavića od koga ga je oduzeo Gazi Husrev-beg 1530.godine, ali je on definitivno pod osmanskome vlašću tek od 1535. godine. (H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str. 177).

24 H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str. 175 i 180.

25 H. Oruč, *Društveno-ekonomske prilike u Bosanskom sandžaku*, str.55.

nahije Banja Luka jeste onaj iz 1565. godine. U ovom defteru vidimo da se „kasaba Banja Luka nalazi u nahiji Banja Luka u sandžaku Bosna“.²⁶

Kadiluk Kobaš ponovo se spominje 1550. godine, te 1555. godine u vakufnami Sufi Muhammed-paše kao i kasaba Banja Luka u sastavu ovog kadiluka. Kobaški kadija te godine bio je hadži Sinan, sin Sulejmanov.²⁷ Iz jednog dokumenta u ahkam defteru, vidimo da je Banja Luka bila u sastavu Kobaškog kadiluka i 1566. godine.²⁸ Također, kobaški kadija spominje se i u jednoj naredbi bosanskom begu Ferhad-begu u martu 1574. godine.²⁹

U Banjoj Luci su u ovom periodu djelovali i neki službenici koji su direktno ili posredno bili odgovorni kadiji. Među navedene spadao je i muhzir, službeno lice koje je bilo zaduženo da poziva optužena lica na sud i sprovodi osuđenike izvršnim organima. Hasan-aga, sin Abdullahov, bio je šef muhzira u Banjoj Luci oko 1555. godine. Kako se u kadijinoj službi redovno nalazio i prevodilac, vjerovatno je i Nesuh terdžuman, prevodilac koji se spominje u vakufnami Sufi Muhammed-paše bio u službi (kobaškog) kadije.³⁰ U kasnijem periodu, rješavanje slučaja spora oko prava na prodaju soli s Dubrovnikom, Porta je povjerila Ferhad-paši Sokoloviću, koji je u novembru 1581. godine uputio u Dubrovnik zamjenika banjalučkog kadije i svoga čauša da sprovedu istragu.³¹ U nekoliko dokumenata skraja 16. stoljeća, vidimo da je banjalučki kadija, Denijal, tada bio *mufettiš*. To je bila oznaka za visoke šerijatske službenike koji su se nalazili u glavnom gradu ejaleta i vršili nadzor nad radom šerijatskih sudaca i njihovih zamjenika u ostalim kadilucima ejaleta.³²

Na osnovu rezultata istraživanja, Hazim Šabanović je tvrdio da se „poslije 1587. godine ne spominje se više Kobaški, a od 1592. godine javlja se Banjalučki kadiluk, što, prema njegovom mišljenju, znači je taj kadiluk u drugoj polovini 16. stoljeću promijenio svoje sjedište, da je premješten u Banju Luku, a nazivan i dalje Kobaškim.“³³ Međutim, Adem Handžić smatra da je Kobaš i u kasnijem periodu ostao sjedište istoimenog kadiluka. Preispitujući navedeno Šabanovićevo mišljenje, Handžić je zaključio da je „Banja Luka od sredine 16. stoljeća kao sjedište Bosanskog sandžakbega, a od 1580. godine sjedište Bosanskog beglerbega, postala i sjedište posebnog Banjalučkog

26 BOA TD 435, fo. 395.

27 *Vakufnama Sofi Mehmed-paše*, str. 96.

28 *Ahkam defteri*, prijevod: Abdullah Polimac, Orijentalni institut u Sarajevu, Zbirka ANUBiH, 75-a (1565-1645.), str. 13.

29 BOA, Mühimme Defterleri (dalje: MHM) 24, nar.br. 779., (zilhidže 981.)

30 *Vakufnama Sofi Mehmed-paše*, str. 97.

31 Toma Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*, Beograd, 1973., str.333.

32 Državni arhiv u Dubrovniku, *Acta Turcarum*, C II, no. 6: dok. br.23, dok. br. 4190.

33 H. Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, str. 179 i 180.

kadiluka, a da se uporedo kroz cijelo to stoljeće u službenim popisima stalno navodi Kobaški kadiluk.³⁴

Navedeno mišljenje Adema Handžića potvrđuju i izvorni osmanski dokumenti. Naime, najraniji poznati spomen banjalučkog kadije u muhimme defterima jeste u jednoj naredbi od 22. 9. 1577. godine, koja je bila upućena bosanskom sandžakbegu i banjalučkom kadiji.³⁵ Nakon toga, i neke druge naredbe iz kasnijeg perioda, ovisno o vrsti problema ili pitanja koje je trebalo riješiti, upućivane su ujedno i bosanskom begu i banjalučkom kadiji.³⁶ Također, iz druge naredbe vidimo da, uporedo sa Banjalučkim, oko 1577-78. godine egzistira i Kobaški kadiluk.³⁷ I sultanski fermand o davanju povlastica stanovništvu Banje Luke, tzv. banjalučka mu'afnama, koji je poslat Ferhadpaši i Banjalučkom kadiji 1588. godine, još jedna je potvrda da je prije 1588. godine, sigurno postojao zaseban banjalučki kadiluk.³⁸ Stoga su neodrživi navodi da je „od četrdesetih godina (16. st.) nadalje, djelovala redovita uprava Bosanskoga sandžaka kojem se, vjerovatno koncem pedesetih godina, sjedište pomiče bliže pograničnoj zoni, u Banju Luku. No, još dugo će za to golemo područje ostati jedan jedini kadiluk, Kobaš ili Banja Luka, što svjedoči o sporom tijeku urbane islamizacije. Oko 1570. godine, javlja se kadiluk Kamengrad te se stanje nije mijenjalo sve do pada Bihaća, bez obzira na nastavak osmanskih osvajanja u Pounju.“³⁹

Prema tome, istovremeno postojanje dva kadiluka, Kobaškog i Banjalučkog, na ovom „golemom području“ prije dolaska Bihaća pod osmansku upravu, svjedoči da „urbana islamizacija“ nije bila „sporog tijeka.“ Kako smo već rekli, broj kadiluka na jednom prostoru ovisio je o broju muslimana na tom području. I prema podacima iz osmanskih katastarskih popisnih deftera, evidentno je da je broj muslimana na ovom prostoru u navedenom periodu veoma porastao. Prema podacima u opširnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1565. godine, u kasabi Banja Luka bilo je ukupno 223 muslimanska domaćinstva i 31 nemuslimansko domaćinstvo.⁴⁰ Već u sljedećem popisu, onom iz 1604. godine, taj broj iznosi 809 muslimanskih domaćinstava, 227 mudžereda (također muslimana) kao i 17 nemuslimanskih domaćinstava u

34 Adem Handžić, "Postanak i razvitak Dervente u XVI stoljeću", *Studije o Bosni: historijski prilozi iz osmansko-turskog perioda. Istanbul, 1994*, str. 214.

35 BOA MHM 31, nar. br. 188.

36 BOA MHM 31, nar. br. 254 i 622.

37 BOA MHM 33, nar.br. 303.

38 Elma Korić, "Banjalučka muafnama iz 1588. godine", *POF 54/2004*, Sarajevo, 2005., str. 181-188.

39 N. Moaćanin, *Turska Hrvatska*, str. 58.

40 BOA TD 435, fo. 395.

varoši.⁴¹ Prema istom popisu, nahija Banjaluka brojala je 1349 domaćinstava, od čega muslimanskih 1113, a nemuslimanskih 236, što znači da je muslimana bilo 82,65% i nemuslimana 17,35%. Kako je tada u Banjoj Luci bilo 15 džamija i njihovih mahala, gledajući na razvoj ostalih gradskih naselja u ovom sandžaku u navedenom periodu, „nameće se zaključak da se Banja Luka najbrže razvijala.“⁴²

Na osnovu podataka koje pružaju raspoloživi izvorni dokumenti, utvrdili smo da je Banja Luka bila u sastavu Kobaškog kadiluka barem od 1540. do 1566. godine. Kao što smo vidjeli na osnovu katastarskih popisnih deftera, broj muslimana na ovom novoosvojenom području od sredine 16. stoljeća veoma brzo se povećavao tako da je sigurno postojala potreba za formiranjem još jednog novog kadiluka na ovoj teritoriji. Banja Luka je postala sjedište Bosanskog sandžaka već sredinom 16. stoljeća, a zatim prijestonica Bosanskog ejaleta od 1580. godine. U Banjoj Luci nalazio se i beglerbegov dvor i divan, dakle cjelokupna centralna administracija. S obzirom na to, može se pretpostaviti da je najverovatnije još dolaskom Ferhad-bega na funkciju bosanskog sandžakbega u Banju Luku 1573. godine, osnovan i poseban Banjalučki kadiluk, čime je ovaj grad postao i sjedište novog kadiluka, odnosno sudske uprave. Međutim, konkretan dokaz o postojanju samostalnog Banjalučkog kadiluka nalazi se u jednom dokumentu od maja 1577. godine.

Summary

CONTRIBUTION TO THE QUESTION OF THE FOUNDATION OF AN INDEPENDENT BANJA LUKA KADILIK IN THE 16th CENTURY

The article attempts to determine the time of emergence of an independent Banja Luka *kadilik* in the 16th century, i.e. the division of the preceding Kobaš kadilik. So far in historiography the question has been not been addressed adequately. The article presents arguments supporting the view that, starting from the second half of the 16th century, the number of Muslims was increasing on the territory which had previously belonged to Kobaš kadilik so that it became necessary to establish a new kadilik. Given that during the same period Banja Luka also became the seat of official residence of the Bosnian *sancak beg* and subsequently, *beglerbeg*, it is quite possible that the town also became the seat of judicial administration of the new Banja Luka kadilik. The

41 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine, sv. III*, prijevod: Amina Kupusović, Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo: Orijentalni institut, Sarajevo, 2000., str.412.

42 *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine, sv. I/1*, Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo: Orijentalni institut, Sarajevo, 2000., uvod: Ahmed S. Aličić, str. xxxvii.

opinion exists that it was only the seat and the name of the kadilik that were changed for what was basically the territory of the Kobaš kadilik. However, Ottoman sources from the second half of the 16th century refer simultaneously to Banja Luka and Kobaš kadi which testifies to the existence of two kadiliks in the area. A tangible confirmation for the existence of the independent kadilik is found in a document from the May of 1577 which specifically mentions the kadi of Banja Luka. The establishment of the new kadilik can also be linked to the expansion of the Bosnian sancak's territory following Ferhad-beg Sokolović's military conquests in the Una River area during 1576-77. Therefore, it is an unfounded claim to say that "due to a weak process of Islamization" and the low number of Muslims, this wide area belonged only to one kadilik in the 16th century up until the conquest of Bihać.

